

3. Andreeva, O. M. (2009). *National Security of Ukraine in the context of national identity and relations with Russia*. Kyiv: Publishing House of Parliament (in Ukr.).
4. The Law of Ukraine «About the spokesman for the President of Ukraine» from 05.03.1992. (1992). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 23, article 335 (in Ukr.).
5. Declaration about state sovereignty of Ukraine from 05.11.1991. (1991). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 3, article 439 (in Ukr.).
6. The Law of Ukraine «About Office of Public Prosecutor» from 05.11.1991. (1991). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 53, article 793 (in Ukr.).
7. The Law of Ukraine «About the rules of introduction into action the Law of Ukraine «About the spokesman for the President of Ukraine»» from 05.03.1992. (1992). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 23, article 336 (in Ukr.).
8. Constitution of Ukraine. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 30, article 141 (in Ukr.).
9. The Law of Ukraine «About democratic civil control over Military organization and law protective organs of the state» from 19.06.2003. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 46, article 336 (in Ukr.).
10. The Law of Ukraine «About local self-governing in Ukraine» from 21.05.1997. (1997). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 27, article 170 (in Ukr.).
11. *The project of the Law of Ukraine «About bringing amendments into the Constitution of Ukraine»*. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51513

УДК 32:[323.2+325.1]

Глазов Д. В.*,
аспірант ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»,
Київ, Україна. dglazov@email.ua

БРИТАНСЬКА МОДЕЛЬ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ: УСПІХИ ТА ПРОРАХУНКИ

Анотація. Розглядаються питання політики мультикультуралізму у Великій Британії, її ефективність в межах британського соціуму. В колі уваги — історичні передумови політики мультикультуралізму; етапи та сутність цієї політики відповідно до загальноєвропейських міграційних процесів та особливостей внутрішньої ситуації у Великій Британії. Автор аналізує причини недовісти політики «мільтикульті», висловлює власне бачення напрямів її реалізації з погляду на специфіку британського суспільства та досвіду інших держав.

Ключові слова: мультикультуралізм, мультикультурна політика, Великобританія, інтеграція.

Аннотация. Рассматриваются вопросы политики мультикультурализма в Великобритании, ее эффективность в пределах британского социума. В поле зрения — исторические предпосылки политики мультикультурализма; этапы и сущность этой политики в соответствии с общеевропейскими миграционными процессами и особенностями внутренней ситуации в Великобритании. Автор анализирует причины недейственности политики «мульткульти», высказывает собственное мнение направлений ее реализации с учетом специфики британского общества и опыта других стран.

Ключевые слова: мультикультурализм, мультикультурная политика, Великобритания, интеграция.

Abstract. The article deals with the peculiarities of multicultural policy of Great Britain, its effectiveness and consequences for British society. Historical preconditions of the policy of

* Glazov D. V., Postgraduate student, Institute of world history of the national academy of sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine. dglazov@email.ua
British model of multiculturalism: successes and failures

multiculturalism, stages and essence of this policy realization with respect to all-European migration processes after the collapse of colonial system and regarding internal situation in Great Britain are under discussion. Author reveals tendencies of multicultural policy as a concentration of a number of cultures in social sphere of Great Britain, from the one side, and formation of communities within British society with their own identity, belief systems and values that are largely different from the accepted norms of Great Britain, from the other side. As a result, there is a problem of immigrants and cultural minorities adaptation in their own society. In turn, this raises the question of corresponding strategy and necessity of searching alternative ways to solve it. Author defines possible ways of multicultural policy in Great Britain with due regard to specific features of British society and experience of other countries.

Key words: multiculturalism, multicultural politics, Great Britain, integration.

Постановка проблеми. У другій половині ХХ століття Велика Британія пережила значний приплив мігрантів з країн Азії та Африки, переважно з колишніх колоній і домініонів. Концентрація ряду культур в рамках даної держави призводить до формування общин з власною ідентичністю, системою поглядів та цінностей, що здебільшого відрізняються від загальноприйнятих норм британського суспільства. Через політику мультикультуралізму влада намагається виправити негативні тенденції, що склалися у державі — стрімке зростання кількості іммігрантів, серед яких більшість — мусульмани; приріст злочинних актів, терористичних актів; зростання соціальної напруженості між корінним населенням та іммігрантами тощо. На практиці, з огляду на останні заяви прем'єр-міністра Великої Британії Д. Кемерона, ефективність здійснення мультикультурної політики зводиться до мінімуму. Відповідно, виникає необхідність осмислення проблеми як у створенні оновленої мультикультурної програми чи, взагалі, повної відмови від даного політичного курсу.

Аналіз попередніх досліджень. Проблема інтеграції іммігрантів Великої Британії, що належать до інших культурних та цивілізаційних традицій, перетворилося в одне із ключових питань наукової та суспільно-політичної дискусії. Значну роль дана проблема займає у наукових працях як українських, так і зарубіжних авторів. Також, вирішенням даного питання стурбований і сам британський уряд, який неодноразово публікував, в останні десятиліття, офіційний документ щодо мультикультурної проблеми країни.

Вагомим внеском у дослідженні британського «мультикульті» є праці зарубіжних науковців, таких як: В. Малахов [1], А. Громико [2], Є. Демінцева [3], І. Семененко [4], Є. Шварц [5]. У Великій Британії питанню мультикультуралізму приділяють увагу дослідники: Т. Модуд (Modood T.) [6], Р. Карл (Carl R.) [7], Д. Колмен (Coleman D.) [8–9]. Серед інших науковців, що досліджують даний феномен у Великій Британії, слід відзначити таких, як Е. Оросзлані (Oroszlany E.) [10], Л. Альварез (Alvarez L.) [11], С. Девіс (Devies S.) [12], Дж. Фоміна (Fomina J.) [13], П. Панаї (Panayi P.) [14].

Подальший розгляд теми передбачає як узагальнення наявного наукового доробку, так і його подальшого аналізу з урахуванням аспектів, які дістали достатнього розгляду або потребують доповнення з огляду на новітні тенденції мультикультурної політики Великої Британії. Варто зазначити, що серед праць вітчизняних дослідників, практично не знайшла належного відображення саме британська модель мультикультурної політики в її історичному та соціально-політичному значенні.

Метою статті є дослідження особливостей мультикультурної політики Великої Британії у вимірі історичних передумов запровадження політичного курсу «мультикультуралізму» у Великій Британії; дослідження еволюції мультикультурної концепції Великої Британії на рубежі ХХ—ХХІ століть; визначення ступеня ефективності мультикультурної моделі країни.

Основні результати дослідження. У 1980–ті рр. принципи мультикультуралізму увійшли у політичну практику більшості європейських країн. Відмова від асиміляційної моделі інтеграції іммігрантів, що використовувалася (протягом

XIX–XX ст.) та перехід до мультикультурної моделі умовлено серйозними проблемами, з якими зіткнулися європейські країни. Велика кількість мігрантів, що заповнили Європу, в основному вихідці з країн Третього світу, не виявляли готовності асимілюватися. Більше того, вони об'єднувалися в різні етнічні спільноти, що допомагало їм не тільки виживати в нових умовах, й активно обстоювати свої права, зокрема і право на збереження культури, традицій і звичаїв, що існували на їх батьківщині. У цих умовах саме мультикультуралізм став розглядатися політиками як інструмент, що сприяє взаємному збагаченню культур та побудові гармонійного суспільства. На відміну від традиційної ліберальної ідеології, «мультикульті» робить основний наголос на захисті не індивідуальних прав громадян, а прав колективних індивідів в особі різних етнічних і конфесійних громад [14, 4].

Яскравим прикладом західноєвропейського «мультикульті» є саме Велика Британія. Ця країна була однією з перших у Європі, що взяла на озброєння ідеологію мультикультуралізму. На відміну від Канади чи Австралії, Велика Британія ніколи не проголошувала мультикультуралізм офіційною доктриною, яка визначає політику держави щодо етнічних меншин. Проте вона дуже активно втілювала ідеологію мультикультуралізму на практиці. Британська політика щодо інтеграції іммігрантів з іншою культурною та конфесійними прив'язками у суспільство впродовж тривалого часу вважалася настільки успішною, що на неї по суті орієнтувалися й інші країни Євросоюзу. Але перш ніж розкривати всі особливості політики «мультикультуралізму» у Великій Британії, необхідно провести короткий історичний огляд впровадження даної політики.

У другій половині XX століття країна пережила значний потік мігрантів з усього світу. Основною відмінністю післявоєнної масової імміграції до Великої Британії, що визначила весь подальший розвиток соціальної політики країни, став той факт, що більшість іммігрантів були з колишніх колоній, які в'їжджали в країну як британські громадяни з повним набором громадянських прав і свобод. Відповідно до закону 1948 р., всі громадяни британських колоній і країн Співдружності могли мати британський паспорт, в'їжджати до Великої Британії з метою пошуку роботи, могли залишатися тут жити, привозити з собою сім'ю і при цьому не бути об'єктом уваги з боку імміграційної служби [7, 185–186].

Наприкінці 1960–х рр. з новою очевидністю стала відчуватися потреба більш активної реакції держави на мультикультурні проблеми іммігрантів і суспільства в цілому. Побоюючись негативної реакції з боку більшості населення, особливо з боку робітничого класу, політики й урядовці не наважувалися запроваджувати на загальнонаціональному рівні будь-які програми, що мали б за мету зміцнення соціального та економічного статусу іммігрантів. Натомість як національну стратегію, що визначає соціальну політику держави, була обрана стратегія рівних можливостей, що здійснювалася через примусове антидискримінаційне законодавство, а не через створення програм, від виконання яких могли б виграти етнічні меншини. У 1962 р. був прийнятий закон про імміграцію — «Commonwealth Immigration Act», який ввів квоту на в'їзд у країну іммігрантів.

Імміграційне законодавство 1960–х рр. робило можливим популістські заяви, щодо расово-диференційованої концепції громадянства, яка припускає, що «чорні» і вихідці з Азії не можуть бути повноцінною частиною британської нації. Усі ці заходи були вжиті у зв'язку з невдоволенням мешканців країни впливом великої кількості іммігрантів, представників неєвропеїдних рас, особливо після появи іммігрантських кварталів та гетто. Закон про імміграцію 1971 р. (The Immigration Act) і Закон про громадянство 1981 р. (British Nationality Act) обмежували права мешканців колишніх колоній на отримання британського паспорта та фактично прирівнювали їх до іноземців. Ці закони були розкритиковані Європейською комісією з прав людини як дискримінація за расовою ознакою. У 1976 р. була створена Комісія з расової рівності. Її основним завданням є моніторинг етнічної дискримі-

нації. Також комісія є рекомендаційні повноваження у відносинах із владою. До рекомендацій Комісії входять: прийняття заходів щодо «позитивної дискримінації» (при прийомі на роботу тощо), Закон про расові відносини вводить дві основні групи рас — це чорношкірі («blacks») і азіати («asians»). Чорношкірі — це, насамперед, вихідці з островів Карибського басейну, а під азіатами маються на увазі вихідці з Індії, Пакистану і Бангладешу [3].

Тим не менш, на скільки б жорсткою не була політика Великої Британії по відношенню до приїжджих, це не впливає на негативну для країни демографічну тенденцію. За Даними Управління національної статистики і незалежними дослідницьких організацій, післявоєнний бум народжуваності припиняється до початку 1960-х років, а з часом — і зовсім почав поступово знижуватися. Середній вік європейських жителів почав зростати, рівень народжуваності — падати [5]. Однак, перешкодити цій тенденції змогли тільки два фактори: 1) позитивне сальдо міграції (більше мігрантів прибуває у країну, ніж навпаки); 2) підвищення народжуваності в країні за рахунок іммігрантів, які залишаються тут у довгостроковій перспективі, привозячи із собою сім'ї. Відповідно, за досить короткий час у колишній метрополії сформувалися помітні за чисельністю і впливом громади приїжджих. Через той факт, що культурні цінності європейців і іммігрантів істотно різняться, це призводить до конфліктної ситуації: взаємна неприязнь, зіткнення між націоналістами та іммігрантами, релігійні розбіжності тощо.

Для того, щоб зменшити соціальну напруженість між етнонаціональною більшістю і іммігрантськими громадами, з кінця 80-х рр. XX ст. Велика Британія здійснює політику мультикультуралізму. Реалізація ідей «мультикульті» мала послідовний характер, спираючись на відповідні інститути і законодавчу базу. Прихильниками і «проповідниками» даної політики прийнято вважати лейбористів. Саме на період їх перебування при владі можна спостерігати прийняття більшої частини законів про рівність і захист прав етнічних і релігійних меншин. Протягом кількох десятиліть вони послідовно і досить активно обстоювали мультикультуралізм як головний принцип, на якому, за задумом ідеологів цієї партії, має ґрунтуватися «постнаціональне і постколоніальне британське суспільство» [8, 23].

На думку багатьох експертів, однією з причин активного просування лейбористами мультикультуралізму як головної моделі інтеграції іммігрантів у Великої Британії, особливо в останні два десятиліття, є серйозна залежність Лейбористської партії від голосів іммігрантів на місцевих та загальнонаціональних виборах. У статті «Ісламісти у різнобарвній коаліції» Р. Карл (Carl R.) зазначає, що «в 1980 рр. білий, організований робітничий клас став покидати Лейбористську партію. Лідери партії, прагнучи заповнити прогалину, що утворилася, зробили ставку на «різнолику коаліцію» із національних (етнічних) меншин, жінок та активістів руху за права гомосексуалістів» [9, 13].

Мультикультуралізм у Британії пропонується як стратегія інтеграції іншокультурних спільнот життя більшості. Отже, було створено ряд умов, що мали пом'якшити ставлення іммігрантів та культурних спільнот до влади. Етнічні спільноти отримали можливості делегувати своїх представників у систему освіти та охорони здоров'я, набули поширення релігійні школи, які дотримуються державного стандарту освіти і фінансуються з держбюджету, але мають специфічні додаткові предмети, відповідну культурну основу тощо (окрім традиційних для Англії протестантських і католицьких громад, мусульманські релігійні громади стали «курирувати» деякі школи) [13, 34].

На політичному рівні британці змогли забезпечити діалог з представниками іншокультурних громад (принаймні на рівні регулярних зустрічей їх представників із членами уряду і парламенту). Основна реальна проблема, пов'язана з іммігрантами в Британії, — це, як і в більшості західних країн, гетто (так звані «inner cities»). Але, на думку І. Семененко [4, 42], це не проблема мультикультуралізму

як такого. Жоден із теоретиків мультикультуралізму ніколи не ратував за освіту етнічних та релігійних гетто, представники яких були б замкнуті всередині своєї етнічної групи. Навпаки, мультикультуралізм передбачає механізми «включення», інтеграції представників етнокультурних груп у життя більшості.

Російський дослідник А. Громико зазначає: «на рубежі XX ст. британці переорієнтували свою соціальну політику відносно іммігрантів, зробивши її більш послідовною у плані інтеграції: були вжиті заходи щодо розосередження соціального житла, підвищення якості шкільного навчання і, як наслідок, спрощення доступу до вищої освіти» [2, 23]. Однак, незважаючи на позитивні зрушення у співпраці «держава-іммігрант», з часом такі відносини тільки погіршуються. Сприяв цьому ряд подій у результаті яких настрої британського соціуму набули антиісламістського характеру.

Серйозним випробуванням практики мультикультуралізму у Великій Британії став міжнародний тероризм. Він викликав величезні проблеми для переважної кількості законослухняних мусульманських громад Британії. Мусульмани більше за інших громад країни почали відчувати, що вони страждають у результаті реакції на міжнародний тероризм. Це стало ще очевиднішим після вибухів у лондонському метро влітку 2005 р. За повідомленням «Daily Telegraph», 18 % британців вважають, що значна частина британських мусульман не відчують почуття лояльності до країни і готові підтримати або навіть вчинити акти тероризму. Ці інциденти вже не можна було пояснювати традиційними посиланнями на бідність чи нерівність [11].

Через півтора року після теракту в Лондоні, 8 грудня 2006 р., тодішній Прем'єр Т. Блер виступив з лекцією перед журналістами у своїй резиденції. Це була його п'ята і остання за час перебування при владі зустріч з представниками провідних ЗМІ в рамках заходу, що мав назву «Наше національне майбутнє». Завдання, за задумом його організаторів, полягало в тому, щоб ознайомити громадськість з позицією уряду з найгостріших довгострокових проблем, що стояли перед країною. Виступ було цілком присвячено мультикультуралізму, якому надавалося велике значення. Однак очікування експертів і політиків з опозиції на те, що Т. Блер оголосить про нові політичні ініціативи лейбористського уряду у відповідь на посилення радикалізації мусульманського співтовариства і перехід екстремістів до активних дій проти держави, не виправдалися. Прем'єр-міністр недвозначно дав зрозуміти, що курс на створення мультикультурного суспільства, котрий активно здійснювався протягом усіх років правління лейбористів, залишиться незмінним.

Виходячи з вищесказаного, можна сказати що проблема «мультикульті» в Британії не тільки не вирішувалася, а, навпаки, як «снігова куля», лише зростала. Постійні вибухи в житлових кварталах міст, насильство між «чорними» і «білими», між азіатськими мусульманами і європейцями, між «чорними» та азіатськими мусульманами — все це в черговий раз підтверджує недієздатність мультикультурної концепції, якої намагалася дотримуватися британська влада.

Підтвердженням краху даної концепції може служити 5 лютого 2011 р., коли на конференції з питань безпеки в Мюнхені після довгих дебатів з А. Меркель і британський прем'єр-міністр Д. Кемерон підтвердив, що проведена Великою Британією політика мультикультуралізму стала «спусковим важелем для розпалювання тероризму і релігійного екстремізму і в даний час провалилася». Д. Кемерон пояснив, що у Великобританії, котра дотримується доктрини мультикультуралізму, «різні культури співіснували незалежно одна від одної в умовах, далеких від толерантності, що неминуче призвело до соціальної сегрегації і не сприяло створенню таких умов, за яких громадяни країни хотіли б у ній жити». Продовжуючи свою думку, Д. Кемерон уточнив: «Політика мультикультуралізму нас підвела. Настав час лібералізму з м'язами» [12]. Крім цього, про провал мультикультуралізму заявили й інші європейські лідери: 17 жовтня 2010 р. — А. Меркель, у лютому

2011 р. — Н. Саркозі, подібні заяви в ЗМІ дав Віце-прем'єр-міністр Нідерландів М. Верхаген.

Очевидно, що Європа щосили намагається зрозуміти, що означає бути європейцем, що є справді європейським, а що — ні. До чого слід просто звикнути, а що — рішуче заборонити. Європейці турбуються, що мусульманське населення може стати більш ізольованим і нелояльним, а вибухи в Лондоні, погроми у Франції і хвиля протестів проти публікації данської газетою карикатур на пророка Мухаммеда — це лише *перше знайомство* з тим майбутнім, яке незабаром настане [1, 65]. Тому, в необхідності вирішення мультикультурної задачі, яка виникла не тільки перед британцями, а й перед усією Західною Європою, сумнівів не виникає.

Британський політичний філософ-мультикультураліст Т. Модуд (Modood T.), наприклад, вважає, що у разі, коли представники іммігрантських спільнот почнуть відчувати повагу до своєї початкової ідентичності, вони набагато охочіше потім включаться в програми з функціональної, структурної та політико-правової інтеграції, чого від них здебільшого і вимагають. Проблема гетто у Великій Британії — це інструментальна проблема соціальної політики. Поява гетто стало результатом нерозумного вирішення питання житла для нових іммігрантів [6, 121–122].

На нашу думку, вдалими є висловлювання французького дослідника мультикультуралізму Е. Оросзлані (Oroszlany E.). У своїй праці автор підкреслює, що уряду Великої Британії не треба вдаватися до якихось поспішних санкцій щодо іммігрантів, коли створюється реальна загроза нехтування демократичними свободами. Успіх процесу інтернаціоналізації загальноєвропейських цінностей, що йде «згори донизу», перебуває під великим питанням, оскільки його успішна реалізація безпосередньо залежить від того, як іммігранти освоюють базову мову країни свого проживання. Без розв'язання мовних проблем неможливо говорити про успішний розвиток інтеграційних процесів у суспільстві. Також автор зазначає, що необхідно відійти від агресивного стилю спілкування з іммігрантами, створивши такий соціальний клімат у суспільстві, за якого прийняття європейських цінностей ішло б «знизу вгору». Держава не повинна насаджувати фундаментальні демократичні цінності. Громадянам європейських країн слід зробити кроки назустріч цим цінностям, щоб останні стали складовою частиною національної ідентичності кожної країни-члена ЄС. Цей процес по суті не вписується в рамки мультикультуралізму. Однак орієнтація на кожного громадянина країни повинна принести успіх. Політика, спрямована на інтеграцію, що виключає дискримінацію, спирається на «загальноєвропейські ідеологічні, духовні цінності», а також на культурне різноманіття. Тому, політичний відхід від мультикультуралізму був необхідний і цілком виправданий [10, 114].

Висновки. Британський варіант «мультикультуралізму», як і інші західноєвропейські його різновиди, в черговий раз підтверджують свою недієздатність. Неодноразові заяви з боку урядовців про вичерпаність та провал даного політичного курсу тільки наголошують на тому, що Великобританії необхідне «перезавантаження» у відносинах із іммігрантами та культурними меншинами країни. На нашу думку «камінь спотикання» мультикультурної проблеми лежить в історичному минулому колишньої колоніальної імперії, яка ще з часів захоплення чужоземних територій тільки збільшувала власний трудовий капітал. Намагаючись «добровільно-примусово» інтегрувати іммігрантів, нівелюючи їхню власну ідентичність і культурні цінності, уряд Великої Британії спонукає утворення ряду конфліктних ситуацій (масові протести іммігрантів, сутички між корінним та іноземним населенням тощо). Такі дії з боку влади лише ізолюють культурні меншини, а проблеми пов'язані з їхньою інтеграцією у британський соціум тільки накопичуються. В такому разі, виникає необхідність у досягненні компромісу з іммігрантами, а також, у запозиченні досвіду інших держав, що більш вдало застосовували свої мультикультурні програми (наприклад Канада та США).

ЛИТЕРАТУРА

1. Малахов В. С. Иммиграционные режимы в государствах Запада и в России: теоретико-политический аспект / В. С. Малахов // Полис. — 2010. — № 3. — С. 60–68.
2. Громыко А. Великобритания: после захода солнца / А. Громыко // Россия в глобальной политике. — 2005. — № 6. — С. 19–25.
3. Деминцева Е. Миграционная политика Великобритании и Франции [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://promreview.net/moskva/migratsionnaya-politika-velikobritanii-i-frantsii?page=0,1>
4. Семененко И. С. Интеграция инокультурных сообществ в развитых странах / И. С. Семененко // МЭМО. — 2006. — № 11. — С. 36–44.
5. Шварц Е. Мультикультурализм в Британии: оборотная сторона [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://globalization.su/planet_in_changes/religion/content/1265457323.html
6. Modood T. Multiculturalism. A Civic Idea / T. Modood. — Cambridge: John Wiley & Sons, 2007. — 160 p.
7. Carl R. Islamists in the «rainbow» coalition / R. Carl // Society. — 2008. — Vol. 45. — № 2. — P. 181–190.
8. Coleman D. A. Projections of the Ethnic Minority Populations of the United Kingdom 2006–2056 / D. A. Coleman // Population and Development Review. — September 2010. — Vol. 4. — P. 21–25.
9. Coleman D. A. International Migration: Demographic and Socioeconomic Consequences in the United Kingdom and Europe / D. A. Coleman // International Migration Review, Special Issue: Diversity and Comparability: International Migrants in Host Countries on Four Continents. — 1995 (Spring). — Vol. 29. — № 1. — P. 11–15.
10. Oroszlany E. Prévalences et échecs du multiculturalisme. Rhétoriques britannique et européenne de la formation des identités collectives / E. Oroszlany // Nations, cultures et entreprises en Europe. — Paris: L'Harmattan, 2011. — P. 101–115.
11. Alvarez L. Rejecting militancy, moderate Muslims in Britain are finding their voices [Electronic resource]. — Retrieved from: http://nytimes.com/2005/03/06/world/europe/06iht-britain.html?_r=1
12. Davies S. Labour «encouraged mass immigration to UK» [Electronic resource]. — Retrieved from: <http://www.news.sky.com/skynews/Home/Politics/ExGovernment-Adviser-Andrew-Neather-Says-Mass-Immigration-To-UK/Article/200910415414170>
13. Fomina J. The Failure of British Multiculturalism: Lessons for Europe / J. Fomina // Polish Sociological Review. — 2006. — Vol. 156. — P. 29–37.
14. Panayi P. Multicultural Britain: a very brief history / P. Panayi // British Politics Review. — 2011. — Vol. 2. — P. 4–5.

REFERENCES

1. Malakhov, V. S. (2010). Immigration regimes in Western countries and Russia: theoretical and political dimension. *Polis (Policy)*, 3, 60–68 (in Rus.).
2. Gromyko, A. (2005). Great Britain: after sunset. *Rossia v globalnoi politike (Russia in global politics)*, 6, 19–25 (in Rus.).
3. Demintseva, E. (2009). *Migration policy of Great Britain and France*. Retrieved from <http://promreview.net/moskva/migratsionnaya-politika-velikobritanii-i-frantsii?page=0,1> (in Rus.).
4. Semenenko, I. S. (2006). Integration of other cultures communities into the developed countries. *Myrovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnoshenia (World Economy and International Relations)*, 11, 36–44 (in Rus.).
5. Shvarts, E. (2010). *Multiculturalism in Britain: the reverse side*. Retrieved from http://globalization.su/planet_in_changes/religion/content/1265457323.html (in Rus.).
6. Modood, T. (2007). *Multiculturalism. A Civic Idea*. Cambridge: John Wiley & Sons.
7. Carl, R. (2008). Islamists in the «rainbow» coalition. *Society*, (Vol. 45), 2, 181–190.
8. Coleman, D. A. (2010). Projections of the Ethnic Minority Populations of the United Kingdom 2006–2056. *Population and Development Review* 36(3), 4, 21–25.
9. Coleman, D. A. (1995). International Migration: Demographic and Socioeconomic Consequences in the United Kingdom and Europe. *International Migration Review, Special Issue: D*

versity and Comparability: *International Migrants in Host Countries on Four Continents*, 29 (1), 11–15.

10. Oroszlany, E. (2011). Prevalence and failures of multiculturalism. British and European rhetoric of formation of collective identities. In G. Rouet (Ed.), *Nations, cultures et entreprises en Europe (Nations, cultures and businesses in Europe.)* (pp. 101–115). Paris: L'Harmattan (in Fr.).

11. Alvarez, L. (2005). *Rejecting militancy, moderate Muslims in Britain are finding their voices*. Retrieved from http://nytimes.com/2005/03/06/world/europe/06iht-britain.html?_r=1

12. Davies, S. (2009). *Labour «encouraged mass immigration to UK»*. Retrieved from <http://www.news.sky.com/skynews/Home/Politics/ExGovernment-Adviser-Andrew-Neather-Says-Mass-Immigration-To-K/Article/200910415414170>

13. Fomina, J. (2006). The Failure of British Multiculturalism: Lessons for Europe. *Polish Sociological Review*, 156, 29–37.

14. Panayi, P. (2011). Multicultural Britain: a very brief history. *British Politics Review*, 2, 4–5.

УДК 94(495+56):355.486 «09/11» (043.3)

Кабанець Р. Ю.*,

співробітник Управління державної охорони,
здобувач наукового ступеня кандидата історичних наук,
Київ, Україна

ВІЙСЬКОВЕ НАЙМАНСТВО ВІЗАНТІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ: ТРАДИЦІЇ ТА РОЛЬ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Анотація. Розглядаються проблеми військового найманства Візантійської імперії як суттєве явище історії Середньовіччя. Стаття орієнтована на висвітлення особливостей формування візантійської армії X–XI століть за допомогою організації найманця. Розкрито чинники стабільності військового контингенту через функціональні, матеріальні, юридичні стимули. На основі аналізу комплексу опублікованих джерел та наукового доробку українських та зарубіжних учених простежено хронологію залучення, особливості та традиції служби у візантійській армії найманців з Київської Русі.

Ключові слова. Візантійська армія, найманці, Київська Русь.

Аннотация. Рассматриваются проблемы военного наемничества Византийской империи как существенное явление истории Средневековья. Статья ориентирована на освещение особенностей формирования византийской армии X–XI столетий путем организации наемничества. Раскрываются факторы стабильности военного контингента на основе функциональных, материальных, юридических стимулов. На основе анализа комплекса опубликованных источников и научных разработок украинских и иностранных ученых прослеживается хронология задействования, специфика и традиции службы в византийской армии наемников из Киевской Руси.

Ключевые слова. Византийская армия, наемники, Киевская Русь.

Abstract. The problems of military mercenaries in the Byzantine Empire as an essential phenomenon of the history of medieval ages are discussed. The article is oriented at elucidating special conditions of forming Byzantine army during the X–XI centuries by the way of hiring warriors. Factors of stability of military contingent of Byzantine Empire according to the functional, material, juridical incentives of mercenaries are revealed. With due regard to the complex of published historical sources and scientific heritage of Ukrainian and foreign researchers it is done analyses of the traditions of service within Byzantine army of the mercenaries from Kievan Rus. Among main aspects of discussion in this respect are chronology of engagement of the warriors from Kyiv state to Byzantine army, peculiarities of their status within Byzantine state. Author analyses prerequisites of hiring military mercenaries from Kievan Rus to Byzantine empire, consequences of such process for both states. It is stated that hiring of mercenaries favored safeguarding of Byzantine statehood, influenced spreading of Orthodox within Kyiv lands, strengthened political ties between Constantinople and Kyiv.

Key words: Byzantine army mercenaries, Kievan Rus.

* Kabanets R. Y. Employee of administration of state security, competitor for Ph.D. in history, Kyiv, Ukraine.
Military mercenaries of the byzantine empire: traditions and role of Kievan Rus